

Bulletin européen

Anul VII, N.64

Ianuarie 1980

Noi Tracii

Fondator: Prof.Dr. Iosif Constantin Drăgan

ACTELE CELUI DE AL DOILEA SIMPOZION DE TRACOLOGIE

Tracii, Pelasgii,
Aheenii, Ionienii, Boliienii
și Dorienii

Vladimir I. Gheorghiev

Tracii și limba lor

Tracii locuiau partea orientală a Peninsulei Balcanice. Tracia a devenit la începutul Neoliticului unul din centrele revoluției neolitice, dezvoltând o cultură agrară comparabilă cu cele mai avansate din acea epocă, în Asia Mică și Asia Anterioară. Această cultură evoluată apare mai pregnant la Karanovo și Azmška mogila, Kazanlăk, Stara Zagora, Kapitandimitri-
evo, Cavdar, Kremikovici, etc. Datele stratigrafice și testul cu C 14 arată că straturile neolitice din Karanovo I-IV datând din a doua jumătate a neoliticului IV (± 5300), și până la începutul mileniului IV (± 4000), ca și din Chalcolitic (mileniul IV și III) - sunt dispuse într-o ordine cronologică. In general cultura tracă din epoca neolitică și chalcolitică are mai multe elemente în comun cu cultura Asiei Mici Occidentale, decât cu nordul Greciei din aceeași epocă.

Omul epocii paleolitice este vânător și culegător, trăind aproape exclusiv în caverne sau la adăpostul stâncilor. În zorii Neoliticului începe să-și producă singur hrana, adică trece la stadiul de agricultor primitiv, și astfel e constrâns să iasă din peșteri și să se instaleze în văi și câmpii. Aceasta schimbă din rădăcini modul său de viață, îi sunt necesare acum noi unelte de muncă ca și noi tehnici pentru prepararea hranei, și noi locuințe. În același timp apar influențe culturale datorate contactelor cu triburile vecine și mici migrații demografice în masă.

Natural, pentru epoci atât de îndepărtate ca Neoliticul, nu avem date sigure care să permită rezolvarea definitivă a problemei situației etnice. Operăm aici mai ales cu ipoteze. Și totuși, există un argument important în favoarea tezei continuității, și anume toponimia, despre care voi vorbi mai departe.

La sfârșitul Chalcoliticului nou (Karanova VI) multe așezări din hotarele Bulgariei de azi au fost abandonate și la începutul Epocii de Bronz (Karanovo VII), către jumătatea mileniului III, începe o nouă cultură. Este momentul în care Dardanienii și Misienii care locuiau la început Misia și Dardania, adică Nordul Bulgariei de azi și Nord-Estul Iugoslaviei, au invadat Tracia și s-au stabilit în cele din urmă în Asia Mică de Nord-Vest, iar Frigienii plecând din Macedonia de Nord și Răsărit au trecut prin Tracia în drumul lor spre Asia Mică. Desigur aceste mișcări demografice s-au făcut într-o perioadă mare de timp.

Numai toponimia și în special hidronimia - care este în general foarte stabilă - sunt capabile să furnizeze indicații mai sigure referitoare la apartenența etnică a unei populații ce a trăit într-o epocă atât de îndepărtată și despre care nu avem alte informații. Toponimia tracă se caracterizează prin nume de râuri ca: *Hebros, Nestos, Serme, Strymon, Tonzus*, nume de locuri ca *Ainos, Arzos, Berenice, Germania, Ismaros, Perinthos, Sestos* și mai ales prin numeroase toponimice bitematice formate cu *-bria, -para, -dizum*, de exemplu, *Mesembria, Poltymbria, Selymbria, Bendipara, Besapara, Drizipara, Beodizum, Burtudizum, Tarpodizum*. Acesta este stratul toponimic trac și nimeni n-a putut până azi să dovedească că înaintea acestuia ar fi existat în Tracia un altul mai vechi de origine pre-tracică.

Multe din aceste nume sunt atestate de 2500-3000 de ani și s-au păstrat până în prezent, deși în Tracia au avut loc mai multe schimbări de populație. Deci se poate presupune că aceste nume de locuri și de râuri au apărut într-o perioadă foarte îndepărtată.

Majoritatea acestor nume de locuri și în special numele de râuri provin din epoca în care populația devine mai numeroasă, compactă și sedentară, adică din Neolitic. După cercetările cele mai recente asupra istoriei Traciei, ipoteza cea mai verosimilă este că Proto-Tracii au locuit acest teritoriu încă din Neolitic.

Pelasgii și limba lor

Herodot (II, 56, VIII 44) ne informează că Grecia înainte de venirea Grecilor era locuită de Pelasgi (Tucidide, I, 3) și se numea pe atunci

Pelasgia. Strabon considera pe Pelasgi (V, 2, 4; VII, 7, 10) drept cea mai veche populație a Greciei, socotindu-i (VII, 7, 1; IX, 2, 25; XII, 8, 4) printre popoarele barbare, care au precedat pe Greci în Grecia. Aceste indicații date de vechii autori greci sunt confirmate de toponimia cea mai caracteristică a Greciei preeleneice (vezi *infra*).

După repartitia toponimiei preeleneice, regiunea preeleneică (sau pelasgică) cuprindea Peloponezul și Grecia centrală, inclusiv majoritatea insulelor egeene), întinzându-se aproximativ la sud de linia formată de râurile Acheloos-Pamisos-Peneus, cu alte cuvinte de la golful Ambracia până la vărsarea râului Peneus în Tesalia de Nord-Est. Epirul, Tesalia occidentală și septentrională și Pieria, adică tot teritoriul actual al Greciei de Nord-Vest nu făceau parte din regiunea preeleneică.

Ce limbă vorbeau Pelasgii? În privința aceasta informațiile autorilor antici sunt contradictorii. Cea mai verosimilă este versiunea lui Herodot (Sakellariou, M.B., *Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne*, Atena, 1977):

1. Pelasgii continuau să trăiască pe atunci la Creston "dincolo de Tyrseni", la Platie și la Skylake, în Propontida;
2. Toți vorbeau aceeași limbă.
3. Această limbă se deosebea nu numai de greacă, dar și de limbile popoarelor vecine (Herodot, I, 57).

Creston era capitala Crestoniei, ținut la vest de Strymon, la nord de peninsula Calcidică; Tyrsienii, despre care se vorbește în acest context ocupau peninsula Acte din Calcidica. "Limba Pelasgilor - conchide Sakellariou (op. cit., p.89) - era diferită de aceea a Tyrsenilor, de traca vorbită în împrejurimile Crestonului și de frigiana care circula în apropiere de

Plakies și Skylake”.

Mai mulți autori antici îi apropie pe Pelasgi de Tyrseni-Tyrrheni, dând despre ei felurite versiuni. Totuși Dionisios din Halicarnas (I, 29, I) se ridică contra “celor care sunt convinși că Pelasgii și Tyrenienii sunt același popor”. El spune că în lecturile făcute n-a găsit nici un autor care să apere identitatea absolută dintre Pelasgi și Tyrenieni (cf. Sakellariou, op. cit., p. 91).

În studiile mele dedicate limbii vorbite de Etrusci și Tyrseni cred că am demonstrat că ea se înrudea îndeaproape cu lidiana și hitita. Din păcate nu avem documente scrise în limba Pelasgilor, ca să ne putem face o idee despre această limbă. Dat fiind că Pelasgii sunt o populație preelenică în Grecia, putem stabili *grosso modo* cu ajutorul toponimiei preelenice trăsăturile caracteristice ale foneticii istorice a limbii lor, adică putem reconstrui trăsăturile principale ale acestei limbi.

Ne vom referi mai întâi la toponimele preelenice tipice formate cu ajutorul sufixelor *nth* și *s(s)* (care nu alternează cu *tt*), de exemplu: *Amarynthos*, sat în Eubeea; *Arakynthos* munte în Etolia, Beotia și Atica; *Ermanthos*, munte în Arcadia; *Zakynthos* insulă în vestul Peloponezului; *Kerinthos* oraș în Eubeea; *Korinthos* oraș în Peloponez; *Saminthos* localitate în Argolida; *Tiryntos*, *-ynthos* oraș în Argolida, etc.; *Ilissos* râu în Atica; *Kephis(s)os* râuri în Focida, Atica, Salamina, Argolida etc.; *Laris(s)a* numele a opt orașe în Tesalia, Focida, Atica, Ahaia, Argos și în insula Creta; *Pamisos* râu în Tesalia, etc.

Regiunea preelenică este caracterizată și prin toponime și hidronime, de exemplu:

Acheloos numele a cinci râuri în Etolia, Aina, Achaia, Arcadia și în insula Mykonos; *Aidepsos* oraș în Eubeea; *Atthis* și *Atthikos* = *Attikos*; *Erasinos* numele a cinci râuri în Atica, Eretria, Argolida (2 râuri) și Arcadia.

Mai avem *Inachos* numele a patru râuri în Etolia, Beotia, Tesalia și Argos (Peloponez); *Salmos* oraș în Beotia; *Salamis* o insulă lângă Atica; *Thahai* oraș în Beotia și Tesalia, etc.

Acest strat etnic este atestat în toată regiunea delimitată mai sus. Nu avem date sigure care să dovedească că înainte de acest strat toponimic a existat un altul mai vechi. El corespunde exact informațiilor date de Herodot și Strabon despre Pelasgi și este deci stratul pelagic.

După etimologiile cele mai sigure ale cuvintelor de origine preelenică și ale toponimicelor preelenice se pot reconstrui trăsăturile cele mai importante ale foneticii istorice a limbii preelenice, adică pelagica (Gheorghiev, *Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee* (Roma), 1966, pp.110-111 și “La Grèce et les Indo-Européens, în *Acta of the 2nd International Colloquium on Aegean Prehistory*, Atena, 1972, p. 24-35):

Vocala ie. *o* scurt se schimbă în *a*; celelalte vocale ie. se păstrează.

Sonantele vocalice ie \int g m $ŋ$ apar ca *ul*, *ur*, *um*, *un*.

Există o mutație consonantică: T>TA, M>T, MA>M.

Velarele ie. palatalizate se schimbă în S/P, Z/D.

Labiovelarele ie. sunt delabializate.

Consoana ie. *s* e păstrată.

Există o disimilare a aspiratelor $bh - dh > b - dh$; $th - kh > t - k^h$
etc.

Grupul consonantic ie. *kt* se asimilează în *tth*.

Grupul consonantic ie. *sr* se transformă în *rh*.

Trăsăturile principale ale foneticii istorice pelasgice și tracice sunt aproape aceleași, în timp ce toponimia Traciei e destul de diferită de aceea a Greciei preelenice. Traca și pelasgica sunt deci două dialecte ale aceleiași limbi.

După Sakellariou (op. cit, p. 149, 291) “adevărată pelasgică s-a format în Europa centrală și, mai târziu, în peninsula Balcanică”, în Tracia de unde Pelasgii au năvălit în Grecia înainte de epoca Bronzului Vechi II (*Ibidem*, pp. 149, 290-293). Totuși nu există nici un indiciu că Pelasgii ar fi locuit în Europa centrală. Pe de altă parte, nu e de crezut că ei au locuit în Tracia, căci toponimia tracă și aceea a Greciei preelenice (pelasga) nu coincid. Cum am văzut mai sus, toponimia arată că Tracii se aflau în Tracia încă din Neolitic și că Pelasgii au fost în Grecia tot din Neolitic. Pelasgii din Crestonia și din Propontida (regiunea Plakie și Sky-lake) sunt coloni veniți târziu în Grecia, de unde au fost probabil alungați de Eleni.

*

Etimologia cea mai verosimilă a numelui Pelasgilor este aceea dată de Kretschmer: *pelagskoi* “oamenii mării”, derivat de la gr. *pelagos* “mare”. Dar e o etimologie populară grecească, adevăratul lor nume fiind *Pelastoi*, de unde provine numele Filistinilor, care după biblie au venit din Creta.

(va urma)

DACII SI MARAMURESUL

Mihai Marina

De pe răbojul istoriei se înscriu 2050 de ani de când regele Burebista, unificând Dacia de pe vaste teritorii, a făurit un puternic stat unitar, centralizat. Aniversarea evenimentului prilejuiește Românilor evocări ale vitejilor Daci, pe care îi revendicăm ca pe unii din strămoșii noștri.

Ceilalți strămoși, Romanii, învingându-i pe Daci au ocupat o parte din regatul lor, concentrându-și atenția în special asupra spațiului din interiorul arcului carpatic, pe care l-au denumit: "Dacia felix". Pe teritoriile dinafara limes-urilor stăpânirii romane, pe care azi locuiesc Români, au rămas "Daci liberi", cum i-au înregistrat documentele istorice.

Maramureșul e una din regiunile locuite de acești "Daci liberi". Toate hărțile etnografice de răspândire a populațiilor din acele vremi atestă acest fapt, iar vestigiile scoase la iveală de săpăturile arheologice le confirmă prezența pe meleagurile maramureșene. Evident că, dată fiind configurația terenului, cu prea puțin sol arabil, numărul lor n-a putut fi prea mare, însă suficient pentru a apăra cele câteva trecători din munți și a stăvili accesul, din apus, pe valea Tisei, al unor vizitatori nedoriți. Numeroasele râuri și văi au permis așezarea lor pe șesurile de pe maluri, unde se îndeletniceau cu agricultura. Poienile și golurile alpine au înlesnit creșterea vitelor, iar imensele păduri cu o faună bogată și variată de sălbăticiuni le-a menținut și ascuțit calitățile de vânători iscusiți.

În cei 165 de ani în care Romanii au stăpânit Dacia - în care s-a produs și procesul de osmoză romano-dac, - Dacia liberi au păstrat legături cu cei de sub dominația romană și nu s-au putut sustrage influenței civilizației aduse în Dacia felix de legiunile romane, coloni, administratori și arendași întreprinzători ce exploatau minele, viile și solul.

După retragerea legiunilor și administrației romane din Dacia, contactul între Dacia liberi și Daco-Romanii rezultați din amestecul celor două neamuri a fost nestingherit. Maramureșul

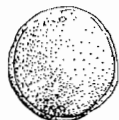

formând o depresiune înconjurată la nord și est de Carpați, iar la sud de lanțul munților Rodnei, Țibleșului, Gutinul și Oașului cu deschiderea de pe valea Tisei, oferea refugiu și adăpost sigur populației daco-romane din calea năvălirilor și a emigrației popoarelor din răsărit. Așa se explică atât numărul mare de așezări - peste o sută - aflate în Maramureș, în secolul al XIV-lea, când au apărut primele documente istorice, cât și formarea Maramureșenilor ca Români, sub influența Daco-Românilor.

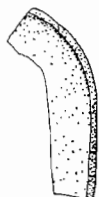

Săpăturile arheologice, chiar așa puține câte s-au făcut, confirmă prezența Dacilor în întregul ținut. Vestigii ale culturii materiale dacice au fost date la iveală în comunele Breb, Coștiui, Dragomirești, Ieud, Sarasău și Șieu.

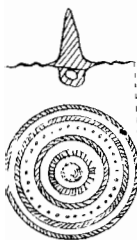
Mai importante sunt cele de la Oncești și Sighet, efectuate cu aparat științific mai modern și conduse de oameni cu competență, de specialitate. La Oncești sub conducerea lui Hadrian Daicoviciu, s-a descoperit o vastă așezare dacică. Și mai importantă lucrarea de pe dealul Solovan, condusă de K. Horedt, ce a dat la iveală o fortificație de palisadă specifică construcțiilor Dacilor. Un adevărat "zeget" a cărui semnificație ne-o explică I.I. Russu (vezi *Limba Geto-Dacilor și Sarmisegetuza*, în "Rev. de ist.", XIV/1944 pag. 392).

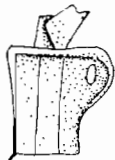
Dealul Solovan este situat deasupra orașului Sighet, pe malul stâng al râului Iza și domină șesul dintre cele două ape, Iza și Tisa, care se contopesc în partea de apus a așezării. El începe cu un capăt abrupt sprijinit de apă și continuă în terase tot mai înalte, până în munții Oașului. Din configurația terenului și plasamentul "zeget"-ului în capătul abrupt, și greu accesibil, rezultă că a fost construit în scop de adăpostire, în caz de nevoie, a populației care ocupa șesul de la poalele dealului și de stăvilire a eventualelor incursiuni dinspre apus, pe valea Tisei, spre localitățile de pe văile Iza, Mara și Cosău.

Dar acest *zeget* (= lucrare, incintă, construcție de pari, palisadă - vezi I.I. Russu) s-a păstrat în denumirea localităților de la poalele dealului până în secolul al XVIII-lea sub forma de *Zegeth*, *Zygeth* sau *Zigeth*. Abia de la anul 1720, orașul a fost denumit în documente *Sziget*, cu semnificație, în limba maghiară, de "insulă", deși nu este înconjurat de ape.

Amănuntul acesta, ca și faptul că în limba Dacilor se afla toponimicul *Zigethes* ne-a sugerat concluzia logică că orașul de azi își are numele rămas de la Daci și că el nu a fost o ctitorie a regilor unguri, cum s-a susținut fără nici o dovadă. Problema am tratat-o într-un articol mai detaliat, apărut în revista "Magazin istoric", nr. 12/1976: *Sighetul cetate a Dacilor și așezare a Românilor*.

În afară de Sighet și alte localități își derivă numele din lexicul dacic. Acad. Ioan Mihalyi, urmând studiile lui Tomascsek, în comentariile pe care le face la unele documente din cele publica-

te în colecția sa *Diplome maramureșene* din sec. XIV-XV, consideră o serie de toponimice ca provenind din limba Dacilor. Astfel localități cu nume terminate în "șa" ca Borșa, Așsa (există trei comune cu această denumire), nume de râuri ca Tisa, Taras, Așsa, Iza și în fine toponimice de munți ca Bersaba, Dârmoxa, Codrava, Zimbroslava.

Elementele noi aduse de I.I. Russu arată că și alte toponimice își pot avea rădăcina în lexicul dac: râul și localitățile Vișeu, care în documentele din secolele al XIV-XVI-lea sunt denumite *Vișsos*, pot proveni de la cuvântul dac *vissos* = casă, sat, așzare; Bedeu (comuna lui Dragoș -, odă descălecătorului) de la Bedinda; comuna Petrova de la Petrodava.

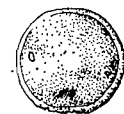
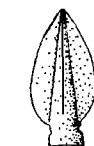
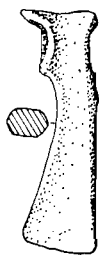
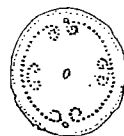
Dacii liberi nu au lăsat Maramureșenilor moștenire numai ceea ce ne relevă săpăturile arheologice și toponimicele, ci le-au transmis și o serie de însușiri. Fotografiiile Maramureșenilor mai vechi și chiar de la începutul acestui secol, ca port și fizionomie, evocă figuri de pe columna lui Traian. În descrierile Dacilor făcute de scriitorii antici găsim multe din caracteristicile Maramureșenilor. Și este firesc să fie așa, întrucât Dacii liberi și urmașii lor din Maramureș, trăind mai izolați, au fost mai puțin expuși amestecului și influențelor străine.

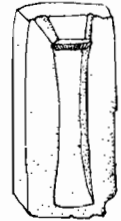
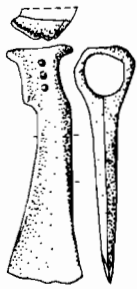
Sistemul sclavagist clasic adus de Romani în Dacia n-a afectat pe Dacii liberi, iar descendenții lor, Românii maramureșeni, s-au născut oameni liberi cu deplin drept la folosință asupra suprafețelor de pământ care le-au fost repartizate din terenurile obștei, iar mai târziu au devenit proprietarii acestor terenuri, rămânând pentru folosință comună întregii comunități sătești pădurile și pășunatele. La instalarea formei administrative de stat maghiară, spre sfârșitul secolului al XIV-lea, Românii maramureșeni li s-a recunoscut calitatea de oameni liberi, proprietari de pământ, fiind asimilați cu "nemeșii" maghiari, iar voievodatul maramureșan a devenit "comitat mobil" cu toate drepturile inerente. Maramureșenii nu au fost iobagi și erau mândri de libertatea lor.

Istoricii vechi (Herodot, ș.a.) vorbesc de vitejia Dacilor. Urmașii vitejilor Daci liberi din Maramureș s-au dovedit la rândul lor oameni viteji.

În istorie se scrie: "În fruntea noii mărci cu centrul principal la Baia (Civitas Moldaviae) regele maghiar așază un dregător al regatului, pe Dragoș care se trăgea din rândurile vitejilor maramureșeni ce s-au acoperit de glorie în luptele împotriva Tătarilor" (*Istoria României*, 1962, Editura Academiei RSR, vol. II, pag. 167). De la primele lupte cu Otomanii, documentele rămase din sec. al XIV-lea și al XV-lea relevă un mare număr de luptători maramureșeni, care s-au distins în bătăliile purtate în special de lăncu de Hunedoara, alături de voievozii români ai Munteniei și apoi ai Moldovei.

Tot anticii ne vorbesc de tăria de spirit și de etica Dacilor,

precum și de ușurința cu care se exprimau în versuri, chiar și cu ocazia unor solii când cuvântările erau acompaniate de chitare. Iată geneza omeniei românești atât de accentuată la Maramureșeni precum și a comorii folclorice maramureșene pe care o admirăm azi. Și tot de etică ține și atitudinea nobililor maramureșeni, oameni liberi, care n-au ezitat să lupte alături de Gheorghe Doja pentru eliberarea iobagilor sau pentru libertatea oamenilor năpăstuiți înrolați sub drapelul lui Francisc Rakoczi II.

Din monoteismul Dacilor provine și o oarecare apăsare spre misticism a vechilor Maramureșeni, care prin secolul al XIV-lea luptau pentru autonomia religioasă, din care au rezultat primele traduceri în limba română. Pe aceeași linie trebuie să menționăm un fapt descoperit nu prea demult și încă inedit în țară. Un vechi cercetător al arhivelor Vaticanului, prof. Aloisiu Tăutu, originar de pe plaiurile sătmărene, - din 1937 până în 1970 a răsfoit și clasat scrisorile din acele arhive (de la anul 96 până la anul 1940) - ne spune următoarele: "Primul mitropolit primat al Ungariei a fost Românul de origine maramureșeană Ștefan Vancea (1252-1275)". Documentul din arhivele Vaticanului este primul document care ne vorbește de Maramureșeni înainte de veacul al XIV-lea (Maramureșul în sine este amintit - mai mult ca noțiune geografică - și în două documente mai vechi). Rezultă că în secolul al XIII-lea printre Românii maramureșeni existau elemente de o înaltă cultură, din care s-a putut promova chiar un mitropolit primat.

Ca încheiere, vom cita cuvintele celui mai reprezentativ om de cultură dat de Maramureș, Ioan Mihayi, care întrebat asupra ținutei sale a spus: "port iarna căciulă ca strămoșii mei Dacii, iar vara umblu cu capul descoperit ca ceilalți strămoși ai mei: Romanii".

RESUME

Le Maramures, région nord-occidentale de la Roumanie, a été, après la conquête roumaine de la Dacie, un des territoires où habitaient les «Daces libres». Le fait est confirmé par les fouilles archéologiques. La ville de Sighet doit son nom à un substantif dace: *zeget* «palissade», tandis que *Viseu* (rivière et localité) dérive de *visseos*, mot dace signifiant «maison, village». Un document conservé dans les archives du Vatican atteste que le premier métropolitain de la Hongrie (1252-1275) a été Ștefan Vancea du Maramures. Les coutumes, la mentalité et même l'aspect physique des habitants actuels du Maramures confirment leurs descendance des Daces de l'antiquité.

LIMBA DACILOR

de Mircea Mihai Rădulescu

IV

Românii sunt urmașii Dacilor romanizați, în timp ce Aromânii, Meglenoromânii și Istroromânii constituie ultimele resturi ale populațiilor romanice sud-dunărene. Indiferent de faptul că unele grupuri ale acestora din urmă au migrat spre noi (Aromânii) sau spre vest (Istroromânii), ar fi un non-sens să-i considerăm originari de la nord de Dunăre, admițând implicit stingerea fără urmă a unei mase romanice care fusese odinioară mult mai numeroasă decât cea daco-romană, reprezentând un proces de latinizare sub administrație și cultură romană de opt secole la venirea Slavilor. Există suficiente dovezi că această populație latiniformă sud-dunăreană a fost doar treptat slavizată. Astfel Serdica n-a căzut în mâinile Bulgarilor decât la 809; în țijurul anului 1200 s-a produs revirimentul Asăneștilor; multiplele exemple din lucrarea "Vlahii în Peninsula Balcanică" a lui Silviu Dragomir arată deslușit care a fost procesul de slavizare la sud de Dunăre, fapt demonstrat și de dispariția relativ recentă a limbii dalmate și de înlocuirea limbii istroromâne cu cea croată în majoritatea colectivităților unde s-a vorbit.

Oricât de apropiată de dacoromână ni s-ar părea aromâna, deosebirile dintre aceste două dialecte ale latinei orientale ne arată că după perioada continuumului lingvistic carpato-balcanic de până la venirea Slavilor fiecare dintre ele a continuat să evolueze separat. De fapt, asemănările dintre dacoromână și aromână sunt o puternică dovadă a unității latinei orientale, dar și a marii înruderiri dintre iliră (substratul aromânei) și dacă (substratul dacoromânei, împreună cu ilira), ambele foarte apropiate de străalbaneză, dialect al Ilirilor de sud, neromanizați dar puternic influențați de Romani.

Perioada mult mai îndelungată de latinizare sub administrație și cultură romană a populațiilor ilire sud-dunărene a dus, cum era de așteptat, la pierderea unui mare număr din cuvintele pe care latina le împrumutase inițial din iliră, moesiană și, într-o mai mică măsură, din tracă. În schimb, pe teritoriile dacice, după 275 e.n., latina a fost aceea care a pierdut cuvinte, sau în orice caz, nu s-a mai purificat în continuare,

primind încă mai departe cuvinte și suferind tot felul de influențe din partea limbii Dacilor eliberați. De unde rezultă clar că trebuia să ne așteptăm la existența unui substrat mult mai bogat în dacoromână, decât în aromână și cercetările din ultima vreme s-au întâlnit să verifice aceste teze.

Radicalul balto-daco-iliro-albanez *gurg-* are o dezvoltare în *l* comună atât balticei, cât și ilirei. În aromână există *gurgúl'iu* "obiect rotund sfârcul țâței; muștiucul urciorului", *gurgol'a* "cartof", etc., în meglenoromână *gurgulăș* "pietricică rotunjită", *gurgul'at* "rotund". Se cunosc și împrumuturi bulgare (de ex. *gurgúl'jă*) și neogrecești (*gurgúlia*). În dacoromână îl avem pe *gurgui* "vârful opincii; sfârcul țâței; vârful îndoit al tălpii de la sanie; vârf țuguiat de deal" și numai la Dridif (Țara Oltului) "încrucișarea a trei drumuri". De aici *a (se) gurguia, gurguiota* etc. Toponime utilizând pe *gurgúi (-úl'iu)* sau pe *gurguiát (-ul'iat)* se întâlnesc în Grecia, Bulgaria, România, în Carpații Nordici și R.S.S. Moldovenească.

Am putea crede, având în vedere existența lui *gurgúl'iu* și a derivatele sale în aromână și meglenoromână, că acest cuvânt ne-a venit odată cu latina orientală, care l-a primit din iliră. Dar dacoromâna le cunoaște și pe *a îngurga* "a încălci, a încurca" (Maramureș), pe *gurguméu (-míu, -meá)* "ridicătură mică de pământ" (Oltenia și Muntenia de Vest), pe *gurguț* "gurgui mic" și pe *a (se) gurguța* "a se cocota; a se făloși". Verbele *a îngurga, a (se) gurguța*, precum și dezvoltarea în *m* a radicalului *gurg-* (v. și numele de familie *Gurgu*) sunt dacice, deoarece nu sunt cunoscute în dialectele romanice sud-dunărene. Sensul mai vechi al acestui radical apare clar în lituanianul *gurgulys*, etc. "ghem, încălceală de fire; ghemotoc, cocoloș, nod în lemn; roi, stol, cârd, turmă, îmbulzeală, etc.", cu multe derivate. Letonul *gurgulis* e "mărul lui Adam". Dar lituaniana îl mai are și pe *gurgas* (= *gurgulys*), o dezvoltare direct din radical, ca și rom. *a îngurga*. Sensul de "răscruce a trei drumuri" pe care îl are *gurgui* în Țara Oltului, conservă deci, ca și maramureșeanul *a îngurga* semnificația primară de "încălceală de fire", *gurgui* este deci și cuvânt dacic. Albaneza le are pe *gúrgúr* "mosor de fire; mosor" și pe *gurgulé* "îmbulzeală de oameni" (identic cu lit. *gurgulé*, cu același sens). Ca și în alte cazuri, observăm că înrudirea limbii dace cu albaneza se demonstrează prin referirea comună la o altă limbă din grupul "nordic" al dialectelor indo-europene, în speță la lituaniană.

Se mai pot da și alte exemple care verifică înrudirea dar nu și identitatea dintre substratul dialectelor romanice sud-dunărene și cel al dacoromânei. Astfel aromâna are *țir* față de dacorom. și meglenorom. *ciur* "sită". Pe de altă parte aromâna și meglenoromâna, păstrează vechiul sens de adjectiv al cuvântului *moș*: ar. *mul'iere moáșe* "femeie bătrână", meglenrom. *uóm moș*, în timp ce în dacoromână *moș* și *moașă* sunt numai substantive, iar albaneza nu le cunoaște decât pe *móshë* "vârstă", *móshój* "a îmbătrâni" și alte derivate. *gáură* e comun dacoromânei și meglenoromânei, forma aromânească și albaneză fiind *gávřë, gavră*; în schimb arom. și meglen. *gúvǎ* "gaură" nu e cunoscut în dacoromână. *zgău* și *găoază* nu

sunt cunoscute la sud de Dunăre; *găoace* e și aromânească, dar *găoal'e* e comun aromânei și albanezei și nu apare în dacoromână. Observăm iar cum unele dezvoltări ale aceleiași radical sunt comune tuturor dialectelor latinei orientale, altele le găsim numai într-unul sau două sau în trei dintre ele.

Studiul substratului dacoromânei, în comparație cu cel al dialectelor romanice sud-dunărene ne permite deci să tragem concluzii care verifică datele istorice. Dacoromânii sunt autohtoni în Dacia și-i continuă pe Dacii romanizați. Aromânii, Meglenoromânii și Istroromânii sunt urmașii populațiilor romanizate, în majoritatea lor ilire, de la sudul Dunării. Deși din același trunchi, putem afirma că între Daci și Iliri (și între ei și strămoșii Albanезilor) existau numai relații de mare înrudire, nu și de identitate.

ZAMOLXE

Zamolxe a fost Om! Un preot renumit.
Stătea la Sfat cu Dacii, prin Dacia străbună.
Nu s-a retras cu Noaptea în genună.
Azi, vocea lui, ecoul din bolta unui Mit!

Zamolxe ne-a-nvățat: "In fața Morții
Să râdem! Murind, prin Neam trăim cât veșnicia."
Deaceea, de milenii, de aici din România,
Nu s-au mișcat Carpații, dar nici...Moții!

CERUL DACO—ROMÂN

Spre cer danubic-carpato-euxin,
Strămoșii mei, vitejii Daco-Geți
Spre norii negri înfigeau săgeți
Să ne rămână cerul mai senin!

Ștefan cel Mare, dintr-un arc întins
A împlântat săgeata îndrăzneț
Și cerul sângerând pe Voroneț
Albastru peste ziduri s-a prelins...

Zamolxe când mă cheamă, îi zâmbesc
Știindu-mă din Neam nemuritor!
Viteaz și drept, din neam biruitor.
Străbunii traci, sub dave mai trăiesc.
Cu ei păzim: pământ și cerul românesc!

NICOLAE IORGA SI IDEEA TRACO-GETO-DACA

VASILE VETIȘANU

II

TRACII - UN POPOR DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

Scriind o *Istorie a Românilor din Ardeal și Ungaria*, pe la începutul acestui veac, Iorga stabilea un fapt fundamental, anume acela că în viața noastră poporană, în tradiții și datini, în moravuri și obiceiuri se păstrează motivele spiritualității trace, în care Geto-Dacii au un rol deosebit prin felul lor de a trăi și a gândi. El își începe aserțiunea sa cu observația îndreptată asupra portului, consemnând faptul că “elementele costumului românesc, dar și balcanic, rutean, unguresc, chiar boem, slovac, sânt o transmisiune tracică. În chipurile de pe Columna lui Traian și de pe monumentul de la Adamclisi recunoaștem în formele costumului de azi acele cămăși strânse la brâu, acei ȋtari pe picior, acele opinci care se ȋntrebuințează și astăzi de locuitorii satelor românești. Cojocul, sumanul, gluga, gheba, ȋtarii sunt, oricare ar fi originea amestecată a cuvintelor care le numesc, de străveche origine, ca și, cu aceeași deosebire de vocabular, fotele, opregele, zăvelcele, catrințele femeiești”.

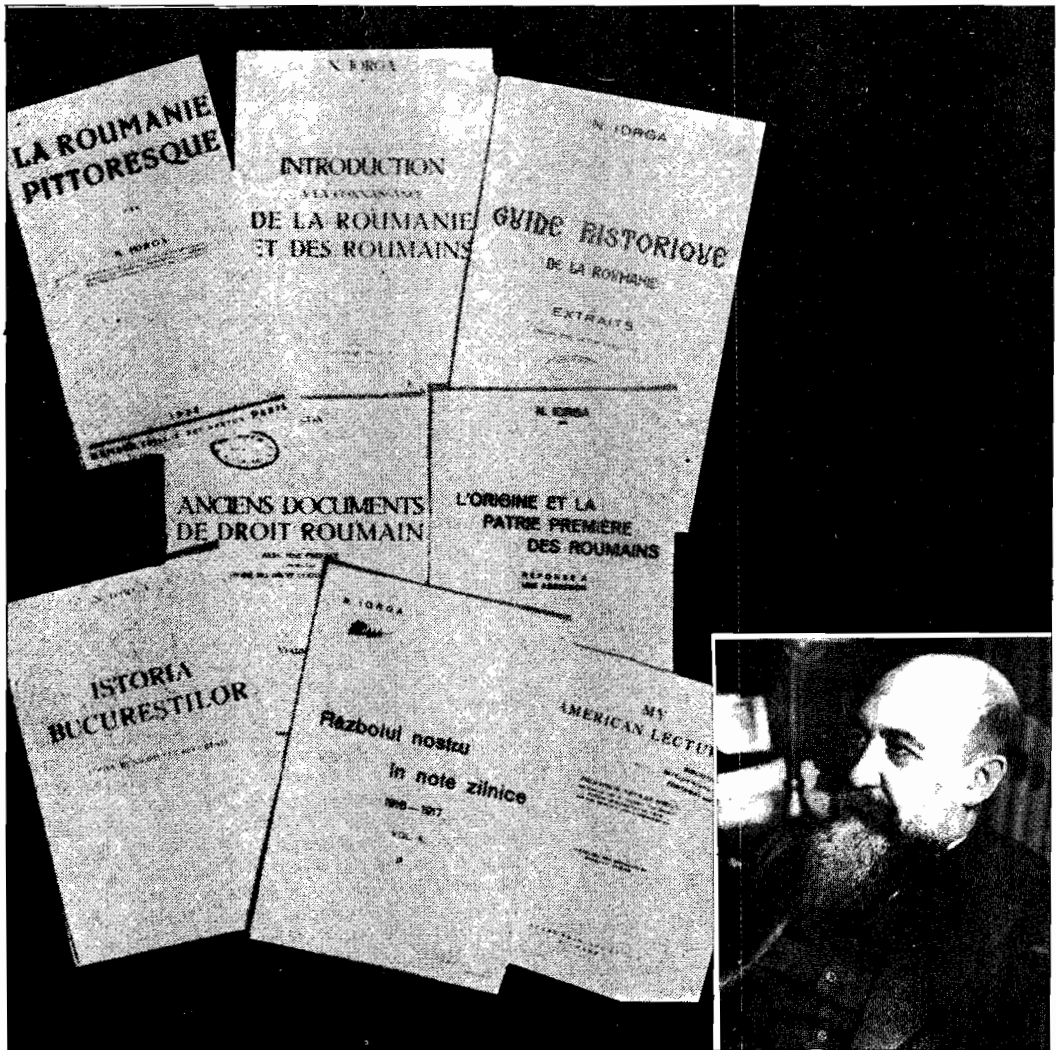
Aceasta era credința lui Iorga când ȋncearca să lămurească pentru contemporanii săi faptul că noi n-am pierdut nimic din moștenirea tracă păstrată în rosturile muncii, ale creației și frumosului omenesc. În tot ce avem e o transmisiune a unui suflet puternic, adânc legat de pământul care l-a modelat și l-a făcut sensibil după formele lui atât de minunate, arcuite ȋntr-o lume solară, deschisă marilor momente ale vieții. Iorga ne ȋndeamnă să ne apropiem de acel *fond milenar*, ȋnchizând, adică, milenii de cultură și civilizație, fondul tracic. Vom observa, după același Iorga, că, de pildă, “multe din ciudatele și jignitoarele obiceiuri de la morți, cu amestecul de tristețe și de beție zgomotoasă, cu glume, cu necuviințe, cu adausul de măști curioase, ca ȋn cutare sat din Putna, pot veni din acest fond milenar, ca și stropitul cu vin al mortului și oalele sparte la morminte. Macrobiu spune de petrecerea morților cu cântece”.

Se vor găsi multe din cele de mai sus păstrate până ȋn zilele noastre, dovadă a aceleiași performanțe ȋn istoria unei culturi și civilizații. Cine străbate satele Moldovei va ȋnțelege obiceiul local cu “amestec de tristeță și

glume” la petrecerea mortului pe “celălalt tărâm”, cum ar spune Blaga. Nu e nici o invenție și nici un adaus aici, de nicăierea, ci o ordine a “lumii de demult”, tăinuită în rosturi de totdeauna.

Chiar și acolo unde teoreticieni abili, plini de informații și de canoanele seculare ale legilor nu s-ar fi așteptat, Iorga dezvăluie originile legiurilor noastre cele vechi și străvechi: “În dreptul nostru popular, așa de puternic, încât a putut ținea piept cadourilor moderne, și în țara liberă, și în teritoriile supuse Austrieilor, Ungurilor și Rușilor este o mare parte de obiceiuri tracice, ba poate chiar cu autoritatea ce se dă femeii”.

Drept exemplu, Iorga invocă lupta pentru moștenire a Elenei Cantacuzino și fiul ei, Șerban Vodă. Așadar, nimic nu s-a pierdut. Dragostea de pământ a Geto-Dacilor , cultul lor pentru tot ce creștea aici a fost atât de puternică încât a rămas formula vie încă a “obiceiului pământului”, în care obștea avea cuvântul ei. Avea dreptul să afirme Iorga că “noi am lăsat urme istorice și culturale, căci acolo, în cultura populară, viețuiesc

urmele elementelor celor mai adânci, mai solide, care, acelea, cad cum cade lucrul greu în apă, tocmai în adâncul sufletului mulțimilor”, care le păstrează.

Iorga subliniază că “mai multe civilizații: *civilizația tracică* (subl. ns.), elenică, latină, bizantină, toate acestea fuseseră asupra lor (asupra mulțimilor, nota ns.) și atunci, în sufletul poporului s-au depus elementele care sub forma etică și estetică au păstrat rămășițele acestor civilizații. Sentimentul frumuseții și al binelui, acestea, sunt ultimele rezultate ale unor mari epoci de cultură și, oriunde vom întâlni oameni care au sentimentul de ceea ce este bine în viață și de ceea ce este frumos în natură și artă, acești oameni se găsesc la capătul unei lungi vieți de civilizație, ei sunt niște civilizați nenorociți, nu niște barbari ferciți”.

Aceste rânduri ale lui Iorga, scrise în 1915, înfierau crunta asuprire națională a Românilor ardeleni, statornici de milenii în ale lor, în ciuda rușinoasei asupriri. “De aceea, scrie Iorga, trebuie să cunoaștem noi bine partea aceasta a istoriei nemului nostru, cu privire la cele mai vechi timpuri din viața rasei noastre pe tărâmurile acestea ardelenene”.

Toate cele de mai sus ne duc, după Iorga, la concluzia că “avem o moștenire tracă și Tracii au lăsat ceva în sufletul nostru. Este de la ei o energie nestăvilită, o credință entuziastă în dănuirea vieții de dincolo de hotarele aceleia pe care o trăim, o sete de nemurire... Acest lucru, continuă Iorga, nu-l au nici Apusenii, dar nu-l au nici Grecii, care au fost și sunt raționaliști, după cum Francezii au avut pe Descartes și au ascultat timp de două secole și jumătate predica raționalismului, care din punct de vedere al cugetării, este un lucru foarte înalt și poate avea o influență asupra spiritului uman, dar este înlocuitoarea întregului suflet omenesc prin numai o parte”.

Cu aceeași pătrundere se referă Iorga și la alte popoare influențate de civilizația și cultura tracă. “Avem o moștenire tracă, repetă Iorga, pe care n-o au nici Slavii, întrucât ei înșiși nu sunt Traci desnaționalizați, ceea ce este cazul pentru cei mai mulți Bulgari, și pentru foarte mulți dintre Sârbi, ca să nu mai vorbim de Muntenegrenii Iliri, care reprezintă prin anumite calități și defecte ale lor o însemnată înrudire cu noi”.

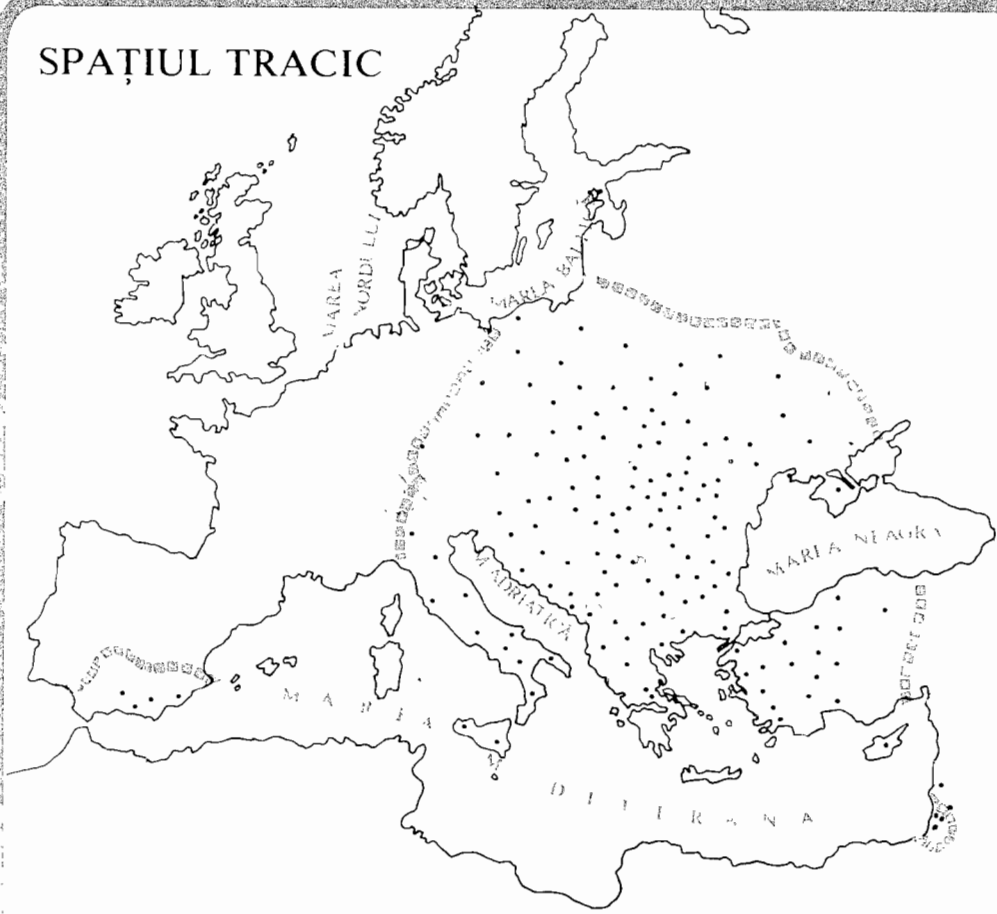
Din perspectiva de mai sus, a numeroaselor întrepătrunderi și influențe a privit marele Iorga neamul Tracilor, cultura și civilizația lor, lăsând urmașilor îndemnul s-o cunoască.

(va urma)

RESUME

Dans son *Histoire des Roumains en Transylvanie et Hongrie*, Nicolae Iorga prouvait que les traditions et les moeurs du peuple roumain conservent encore des vestiges de la vie spirituelle des Thraces. Il se référait notamment à certains rites funéraires, qui mélangent la tristesse et la joie, et au costume national des paysans roumains (dont certains détails se retrouvent chez les autres peuples de la péninsule de Hémus).

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume,
după cel al Indienilor (Herodot)

<i>Vladimir I. Gheorghiev: Tracii, Pelasgii, Aheeni, Ionienii, Bolienii și Dorienii</i>	1
<i>Mihai Marina: Dacii și Maramuresul</i>	6
<i>Mircea Mihai Radulescu: Limba Dacilor (IV)</i>	10
<i>George Golfescu: Poezii</i>	12
<i>Vasile Vetisanu: Tracii - un popor de cultura și civilizație</i>	13

NOI TRACII

Redacția: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)
• Centro stampa B G Via larga 11 Milano